

ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿՑԱՅԻՆ ՆՈՐ ՀԱՅՅՑԱԿԱՐԳԸ. ԱՄԵՆ ԻՆՉ ՈՐՈՇՈՒՄ ԵՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ

ԽԱՉԻԿ ԳԱԼՍՏՅԱՆ

Հոդվածի շրջանակներում քննարկվում են ադրբեջանա-արցախյան վերջին լայնածավալ պատերազմից հետո ձևավորված տարածաշրջանային նոր status quo-ն ու դրա ազդեցությունը Արցախյան հակամարտության կարգավորման վրա: Հետազոտության գլխավոր նպատակն է բացահայտել Արցախի արժեքային նշանակությունը հակամարտության մեջ ներգրավված ինչպես միջազգային դերակատարների, այնպես էլ հակամարտության հիմնական կողմերի համար, ցույց տալ Ադրբեջանի և Հայաստանի հասարակություններում հիմնահարցի արժեքային փոխակերպումների էվոյուցիան: Հոդվածում հիմնավորվում է այն թեզը, որ կոնֆլիկտների կարգավորման համատեքստում բանակցային հայեցակարգերի ձևավորման առումով արժեքներն ունեն վճռորոշ նշանակություն: Ընդ որում, կողմերը ինչպես բանակցությունների հիմքում են դնում որոշակի արժեքներ, այնպես էլ կոնֆլիկտի բուն առարկայի նկատմամբ առաջ են քաշում տարբեր արժեքային նախապատվություններ: Մասնավորապես, ցույց է տրվում, որ Արցախյան առաջին պատերազմի հաղթական ավարտից հետո հայ հասարակության հանրային-քաղաքական դիսկուրսում նկատվում են Արցախի արժեքայնության նվազման միտումներ: Միաժամանակ, ադրբեջանական հանրության շրջանում ընդհակառակը՝ շոշափելիորեն բարձրացվում է հակամարտության ընկալման արժեքային նշանակությունը: Հեղինակը կարևորում է այն գաղափարը, համաձայն որի՝ հայկական պետականության նախագծի լիարժեք ու արդյունավետ գործառության համար Արցախի արժեքային նշանակության բարձրացումը, դրա հաշվառմամբ՝ ՀՀ ազգային անվտանգության ու բանակցային նոր հայեցակարգի ձևավորումը կենսական և ռազմավարական նշանակության ունեն:

Բանալի բառեր – *Արցախյան հակամարտություն, հետպատերազմյան status quo, բանակցային հայեցակարգ, «արժեքային սահման», «սահմանային արժեքներ»*

Ներածություն

Ադրբեջանա-արցախյան վերջին լայնածավալ պատերազմն ու 2020 թ. նոյեմբերի 9-ին ստորագրված Հրադադարի եռակողմ հայտարարությունը տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական նոր իրողություններ ստեղծեցին, որոնք ուղղակիորեն ազդեցին Արցախյան կարգավորման բանակցային գործընթացի վրա: Բանն այն է, որ նախորդ status quo-ն ձևավորվել էր Արցախյան առաջին պատերազմի արդյունքում՝ 1994 թ. մայիսի 12-ին ստորագրված Հրադադարի հաս-

տատման եռակողմ համաձայնագրի տեսքով¹: Այն արտացոլում էր հայկական կողմերի էական ռազմական հաջողությունները, որոնք թույլ էին տվել ՀՀ և Արցախի շուրջ ձևավորել անվտանգության կուռ համակարգ, հայկական երկու հանրապետությունների միջև ապահովել անխափան ցամաքային կապ, գրանցել ժողովրդագրական դրական տեղաշարժ և այլն: Ի դեպ, եթե 1994 թ. Հրադադարի հաստատման փաստաթղթում առկա էին հակամարտության երեք կողմերի՝ Ադրբեջանի, Հայաստանի և Արցախի պաշտպանության նախարարների ստորագրությունները, ապա 2020 թ. նոյեմբերի 9-ի հայտարարությունը ստորագրվել էր համապատասխանաբար Ադրբեջանի, Հայաստանի և Ռուսաստանի ղեկավարների կողմից²: Ընդ որում, վերահիշյալ երկու փաստաթղթերն ինչ-որ առումով խորհրդանշում են նաև հակամարտության կարգավորման բացասական փոխակերպման էվոյուցիան: Անցած տարիների ընթացքում և՛ միջազգային դերակատարների, և՛ հակամարտության անմիջական՝ հատկապես հայկական կողմերի բանակցային դիրքորոշումները աստիճանաբար նահանջ ապրեցին, իսկ Ադրբեջանի՝ հակամարտության էության համառ և հետևողական նենգավոխման ռազմավարությունը նրան ընձեռեց շոշափելի առավելություններ հակամարտության հիմքում ընկած արժեքների, սկզբունքների և դիրքորոշումների խեղաթյուրման հարցում:

Արժեքները հակամարտությունների կարգավորման հարացույցի համատեքստում

Հակամարտությունների կարգավորման հարացույցի շրջանակներում արժեքները կարևոր տեղ են զբաղեցնում: Բանն այն է, որ արժեքներն այն հիմքերն են, որոնց հաշվառմամբ սահմանվում են մեր կյանքի հիմնական սկզբունքներն ու կանոնները: Փաստորեն, արժեքների հիման վրա են ձևավորվում մեր աշխարհայացքն ու վերաբերմունքը շրջապատող իրականության նկատմամբ³: Ինչպես նշում է Ու. Լինքոլնը, արժեքները հավատալիքների ու վարքագծի որոշակի համակարգ են, որն արտացոլում է մարդկանց նախապատվությունները, ձգտումները, նպատակներն ու իդեալները⁴: Այլ կերպ ասած՝ արժեքները յուրաքանչյուր անհատի, խմբի, ազգի, կազմակերպության կամ պետության համար հատուկ կարևորություն և բացարձակ նշանակություն ունեցող գործոններ են, որոնցից ոչ մի պարագայում չի կարելի հրաժարվել: Բացի այդ՝ արժեքները, ըստ էության, այն չափանիշներն են, որոնց հիման վրա կոնկրետ որևէ կողմ, իր պահանջումներից էլնելով,

¹ Տե՛ս *Соглашение о прекращении огня*, <http://vn.kazimirov.ru/doc10.htm> (մուտք՝ 15.10.2022):

² Տե՛ս «Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации», <http://www.kremlin.ru/events/president/news/64384> (մուտք՝ 22.10.2022)

³ Տե՛ս *Доналдсон М.* Умение вести переговоры. М., 2000, էջ 32:

⁴ Տե՛ս *Линкольн У. и др.* Переговоры. СПб., 1998, էջ 23:

ձևավորում է սեփական շահերը⁵: Հակամարտությունների կարգավորման արժեքային հիմքերին անդրադարձն ունի գիտագործնական այլ նշանակություն ևս. այն թույլ է տալիս պարզել կողմերի «կարմիր գծերը» կամ այլ կերպ ասած՝ «արժեքային սահմանները»⁶, որոնք երբեք և ոչ մի պայմանով կողմերը չեն պատրաստվում հասել: Բանակցություններին ներգրավված սուբյեկտների՝ ինչպես երրորդ կողմերի (միջնորդներ, դիտորդներ, հաշտարարներ և այլն), այնպես էլ բանակցային հիմնական կողմերի «արժեքային սահմաններին» ճշգրտումը շատ կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունի: Օրինակ՝ երրորդ կողմերի ներգրավվածության և կոնֆլիկտի կարգավորման հարցում շահագրգռվածության առումով կարևոր է հակամարտության էության արժեքային ընկալումների պարզաբանումը: Իսկ երբ բանակցությունների անմիջական մասնակից որևէ կողմի համար որոշված է իր «արժեքային սահմանը», դրանով իսկ ավելի ազատ, խոհեմ ու շրջահայաց գործելու հնարավորություն է ստեղծվում: Բացի այդ, արժեքային սահմանների հստակեցումը օգնում է նաև պարզելու այն հնարավոր փոխզիջումները, որոնք կողմերից որևէ մեկը կարող է կատարել՝ իր նպատակին հասնելու համար: Միաժամանակ, ուրվագծվում են այն եզրերը, որից այն կողմ արդեն, բանակցային մեթոդներով համաձայնության գալու հնարավորությունները սպառված համարելով, բանակցության սուբյեկտները կարող են դիմել այլընտրանքային տարբերակների:

Հակամարտությունների կարգավորման համատեքստում արժեքային հիմքերի ուսումնասիրությունը կարևորվում է նաև բանակցությունների ընդհանուր հայեցակարգի ձևավորման առումով: Բանն այն է, որ հակամարտող կողմերի բանակցային հայեցակարգերում, ըստ էության, արտացոլվում են բանակցությունների սուբյեկտների հիմնական արժեքները, նպատակները, կողմնորոշումները, հիմնարար սկզբունքները, խաղի միասնական կանոնները, որոնց պետք է հետևեն բանակցող կողմերը: Այդ տեսանկյունից բանակցությունների հայեցակարգը չափազանց բարդ միավոր է: Միաժամանակ այն բանակցային գործընթացի համեմատաբար կայուն և հաստատուն տարրերից է: Իհարկե, գործնականում չի բացառվում, որ ընթացքում փոփոխություններ մտցվեն նաև բանակցությունների ընդհանուր հայեցակարգում: Դա հնարավոր է հիմնականում քաղաքական երկարատև բանակցությունների ժամանակ, երբ կարող են տեղի ունենալ ինչպես գլոբալ աշխարհաքաղաքական փոփոխություններ, ուժերի հարաբերակցության տեղաշարժ հակամարտող կողմերի միջև, այնպես էլ հակամարտող հասարակություններում հիմնական արժեքների համակարգային փոփոխություններ, որոնք էլ ուղղակիորեն կարող են ազդել կողմերի ար-

⁵ Տե՛ս **Лебедева М.** Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. М., 1999, էջ 29:

⁶ Տե՛ս **Խ. Գալստյան**, Բանակցային տեխնոլոգիաներ, Եր., 2016, էջ 48:

ժեքային գերակայությունների ու դրանցից բխող բանակցությունների հայեցակարգի վրա: Այս ընդհանուր օրինաչափություններից զերծ չէ նաև Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացը, որի ռեզուլցիայի վրա ազդում են ինչպես արտաձին, այնպես էլ ներաձին գործոնները: Առաջինները վերաբերում են հակամարտության կարգավորման գործընթացին ներգրավված միջազգային հիմնական դերակատարների արժեքային մոտեցումների փոփոխությանը, իսկ երկրորդը՝ հակամարտող հասարակությունների և քաղաքական ընտրանիների արժեքային փոխակերպումներին:

Հակամարտության արժեքային նշանակությունը. ի՞նչ է Արցախն «աշխարհի» համար

Ինչպես արդեն նշվեց, էթնոքաղաքական հակամարտությունների կարգավորման արագության վրա անմիջական ազդեցություն ունեն արտաձին գործոնները: Այժմ դիտարկենք Արցախյան հակամարտության հարցի վերաբերյալ միջազգային դերակատարների պատկերացումներն ու արժեքային նախապատվությունների էվոլյուցիոն զարգացումները: Բանն այն է, որ Արցախյան հիմնահարցը վաղուց է միջազգայնացվել և դուրս եկել լոկ Արցախ-Ադրբեջան կամ Հայաստան-Ադրբեջան ձևաչափից ու դարձել է համաշխարհային ուժային կենտրոնների փոխհարաբերությունների, ինչու չէ՝ նաև հակամարտության թատերաբեմ:

Դեռ խորհրդային «քրոնտոպում» Արցախյան հիմնահարցը, Ա. Սախարովի բնորոշմամբ, դարձավ Խորհրդային Միության հռչակած վերակառուցման քաղաքականության «փորձաքարը»⁷: Ոգևորված լինելով հրապարակայնության ու ժողովրդավարացման նոր քաղաքական կուրսի որդեգրման գաղափարներով, աջակցելով արցախահայության օրինական պահանջներին՝ խորհրդային մի խումբ մտավորականներ՝ Սախարովի գլխավորությամբ, փորձեցին հանդես գալ Արցախյան հիմնահարցի արդարացի հանգուցալուծման նախաձեռնություններով: Նույնիսկ 1988 թ. դեկտեմբերին մոսկովյան մտավորականները այցելեցին հակամարտության գոտի, հանդիպեցին ադրբեջանական խորհրդային ղեկավարության հետ՝ խնդրելով նրանց ականջալուր լինել արցախահայության հավաքական խնդրագրին՝ միանալու մայր հայրենիքին: Ինչպես հետո գրում է Սախարովը, Բաքվում նրա խնդրանքը Վեգիբովը շատ կտրուկ ընդհատեց՝ ասելով. «Հողը չէն նվիրում, հողը գրավում են: Արյամբ»⁸: Մակայն, ի տարբերություն խորհրդային մտավորական ընտրանու, որ առաջնորդվում էր մարդու իրավունքների և հումանիստական վեհ գաղափարներով, խորհրդային կոմունիստական կուսակցական վերնախավը ավելի անդեմ ու հակա-

⁷ Տե՛ս «Андрей Сахаров о Нагорном Карабахе». Ер., 1996, էջ 4:

⁸ Նույն տեղում, էջ 18:

մարտության էությանը չհամապատասխանող դիրքորոշումներ որդեգրեց՝ Արցախյան շարժումը որակելով որպես «ծայրահեղական» ու «ազգայնական» ուժերի նախաձեռնած սադրանք⁹: Հետագայում արդեն հենց կոնֆլիկտի բնույթի արժեքային սխալ ընկալումը, խնդրի ձևախեղումը, քաղաքականության հումանիզացումը, մարդու իրավունքներն և ազգերի ինքնորոշման սկզբունքները հարգելու փոխարեն Արցախյան հիմնահարցը սոցիալ-տնտեսական պատճառականությամբ¹⁰ փաթեթավորելու անհաջող փորձերը հանգեցրին իրավիճակի հետագա թեժացմանն ու հակամարտության սաստկացմանը:

Արցախյան հակամարտության պատճառահետևանքային իրական հիմքերից խուսանավելու փորձերը նկատելի են նաև մեր օրերում: Մասնավորապես, եթե 2020 թ. նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարության տեքստում առնվազն 5 անգամ կիրառվում է «Լեռնային Ղարաբաղ» ձևակերպումը, ապա 2022 թ. հոկտեմբերի 31-ին Սոչիում տեղի ունեցած ՌԴ, Հայաստանի և Ադրբեջանի ղեկավարների բանակցություններում և դրան հետևած համատեղ հայտարարությունում չկա գեթ մեկ հիշատակում Լեռնային Ղարաբաղի մասին¹¹: Խնդրի էության նման ձևախեղումը, Լեռնային Ղարաբաղի գոյության, հասկապես նրա ինքնուրույն քաղաքական ինքնության անտեսումը բացասական ազդեցություն կարող է ունենալ հակամարտության երկարաժամկետ կարգավորման ջանքերի վրա:

Արցախյան հիմնահարցի վերաբերյալ «Հավաքական Արևմուտքի» արժեքային ընկալումները, կախված աշխարհաքաղաքական համատեքստից, նույնպես որոշակի էվոյուցիայի են ենթարկվել: Բանն այն է, որ մինչև Խորհրդային Միության կազմալուծումը արցախահայերի իրենց իրավունքների համար պայքարը «առաջադեմ» մարդկության ու «միջազգային հանրության» անվերապահ աջակցությանն ու հավանությանն էին արժանանում: Եվրոպական խորհրդարանը դեռ 1988 թ. բանաձևով դատապարտում էր Խորհրդային Ադրբեջանում հայերի նկատմամբ զանգվածային բռնության ղեկավարները, պաշտպանում էր հայրենիքին վերամիավորվելուն Լեռնային Ղարաբաղի հայության ձգտումները, կոչ էր անում խորհրդային ղեկավարությանը ապահովել Ադրբեջանի տարածքում բնակվող շուրջ 500 հզ. հայերի անվտանգությունը¹²: Նմանապես, 1989 թ. ԱՄՆ Կոնգրեսի բանաձևով անվերապահ աջակ-

⁹ Sté u Де Ваал Т. «Черный сад». Армения и Азербайджан между миром и войной, М., 2014, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_4640000/4640183.stm (մուտք՝ 07.11.2022):

¹⁰ Sté u նույն տեղը:

¹¹ Sté u «Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации», 31 октября 2022г., <http://www.kremlin.ru/supplement/5860> (մուտք՝ 08.11.2022):

¹² Sté u RESOLUTION on the situation in Soviet Armenia, Docs. B2-538 and 587/88 // Official Journal of the European Communities, N o C 235/86, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_1988_235_R_0080_01&from=EN (մուտք՝ 07.11.2022թ.):

ցություն էր հայտնվում «Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդին՝ հակամարտության խաղաղ և արդարացի լուծման իր ջանքերում», հաշվի էր առնվում այն հանգամանքը, որ «80%-անոց հայկական մեծամասնությունը բազմիցս արտահայտել է իր ցանկությունը ինքնուրույն որոշելու սեփական ճակատագիրը», ինչպես նաև կոչ էր արվում խորհրդային ղեկավարությանը անաչառ քննություն իրականացնել և խստագույնս պատժել հայերի նկատմամբ զանգվածային բռնությունների կազմակերպիչներին և իրականացնողներին¹³։ Արդեն 1992 թ. հայկական լոբբիստական կազմակերպությունների ակտիվ ջանքերով ԱՄՆ խորհրդարանի երկու պալատները ընդունեցին 907 բանաձևը, որը հետխորհրդային տարածքի երկրներին ցուցաբերվող օգնության համար նախատեսված «Ազատության աջակցության ակտի» լրացումն էր։ Այդ բանաձևով ամերիկյան վարչակազմերը սահմանափակված էին Ադրբեջանին օգնություն տրամադրելու հարցում, քանի դեռ «ԱՄՆ նախագահը չէր պարզել և զեկուցել Կոնգրեսին, որ Ադրբեջանի կառավարությունը ակնհայտ քայլեր է ձեռնարկում դադարեցնելու բոլոր շրջափակումները և ուժի կիրառման այլ ագրեսիվ ձևերը Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ»¹⁴։ Մակայն 2001 թ. հետո միջազգային ահաբեկչության դեմ պայքարի պատրվակով ամերիկյան նախագահները սկսեցին շրջանցել 907 բանաձևը և ռազմական, ֆինանսական ուղիղ օգնություն տրամադրեցին Ադրբեջանին։ Ինչպես նշում է Բ. Շաֆերը, Արցախյան հակամարտության վերաբերյալ ամերիկյան վարչակազմերի դիրքորոշումները խիստ հակասական ձևակերպումներ էին պարունակում։ Օրինակ մի կողմից ճանաչվում էր «Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը», մյուս կողմից նշվում էր, որ «Լեռնային Ղարաբաղի ապագա կարգավիճակը Մինսկի խմբի մասնակից կողմերի միջև բանակցությունների առարկա է», մեկ այլ փաստաթղթում պարզ չէր «Հայաստանի՝ թե՛ Լեռնային Ղարաբաղի զինված կազմավորումներն են օկուպացրել Ադրբեջանի տարածքները», կամ պետքարտուղարության որոշ փաստաթղթերում խոսվում էր այն մասին, որ «Ադրբեջանը եմբարգո է կիրառում Հայաստանի հետ հաղորդակցության վրա», մեկ այլ տեղ ամրագրվում էր «Հայաստանի բլոկադայի մասին» դրույթը¹⁵։ Մինչդեռ նմանօրինակ ձևակերպումների մեջ հսկայական տարբերություններ կան։ Արդյունքում, եզրակացնում է հեղինակը, Ղարաբաղյան հակամարտության էության վերաբերյալ ԱՄՆ դիրքորոշման նման «տերմինաբանական կազուսները» հակամարտող կողմերին թույլ էին տալիս հանգել երբեմն իրարամերժ ու խիստ հակասա-

¹³ Sե՛ւ A joint resolution to express United States support for the aspirations of the people of Nagorno-Karabagh for a peaceful and fair settlement to the dispute, S.J.Res.178, <https://www.congress.gov/bill/101st-congress/senate-joint-resolution/178/text> (մուտք՝ 07.10.2022թ.)։

¹⁴ Restriction on assistance to Azerbaijan, SEC. 907 // Public Law, 1992, October 24, p. 102.

¹⁵ Sե՛ւ **Шафер Б.** США и Карабахский конфликт, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_3548000/3548360.stm (մուտք՝ 14.11.2022)։

կան գնահատականների¹⁶:

Ընդհանրապես կարելի է փաստել, որ Արցախյան կարգավորման հարցում ամերիկյան արտաքին քաղաքականությանը բնորոշ է դուալիզմը: Այն մի կողմից պայմանավորված է ներքաղաքական իրողություններով, հատկապես նախընտրական դիրքավորումներով, մյուս կողմից՝ երկակի ստանդարտներով, որոնք հատկապես նկատելի են ժողովրդավարություն vs տնտեսական շահեր երկընտրանքների համատեքստում: Ամերիկյան քաղաքական ուժերը և նրանց առաջնորդները հայկական «օրակարգին» և նրա բովանդակային մաս կազմող Ցեղասպանության, Արցախյան հակամարտության կարգավորման հարցերին ավելի շատ անդրադառնում են ազգությամբ հայ ամերիկյան քաղաքացիների համակրանքն ու քվեն շահելու նպատակով: Մեկ միլիոնից ավելի էթնիկ հայ փոքրամասնության ձայների համար պայքարը պահանջում է «հայկական օրակարգերի» նկատմամբ հստակ դիրքորոշումների և նախընտրական խոստումների ձևակերպում, ինչն էլ շատ հաճախ ընկած է լինում ամերիկյան բարձրաստիճան պաշտոնյաների տարածաշրջանային այցերի ու պաշտոնական հայտարարությունների հիմքում: Պատահական չէ, որ որոշ փորձագետներ ԱՄՆ Կոնգրեսի խոսնակ Ն. Փելոսիի Հայաստան այցը (18. 09. 2022) դիտարկում էին հենց այդ լույսի ներքո՝ որպես ազգությամբ հայ ամերիկյան ընտրողների ձայների համար քարոզարշավի բաղադրիչ¹⁷: Հատկանշական է, որ Արցախի դեմ 2020 թ. սեպտեմբերին Ադրբեջանի սանձազերծած ռազմական ագրեսիան նույնպես համընկնում էր ԱՄՆ նախագահական ընտրությունների քարոզչության ժամանակահատվածին, որի համատեքստում և՛ գործող նախագահ Դ. Թրամփը, և՛ նրա հիմնական մրցակից Զ. Բայդենը խնդրին մոտենում էին բացառապես նախընտրական պայքարի տրամաբանությունից ելնելով: Ընդ որում, Արցախյան հակամարտության հարցում ավելի ակտիվ հրապարակային դիրքորոշումներ էր հայտնում Զ. Բայդենը: Եթե Թրամփը բավարարվում էր իրադարձություններին «ուշի-ուշով հետևելու» մասին հայտարարություններով¹⁸, ապա նրա հիմնական մրցակիցը՝ Բայդենը, միաժամանակ երկու լարերի վրա էր խաղում՝ մի կողմից քննադատելով ԱՄՆ գործող վարչակազմին անգործության, իսկ մյուս կողմից՝ թիրախավորելով Ռուսաստանին, որը շարունակում էր հակամարտող կողմերին «ցինիկաբար զենք տրամադրելու» քաղաքականությունը¹⁹:

¹⁶ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁷ Տե՛ս **Ս. Մարգարյան**, Փելոսիի այցի մանրամասները..., <https://www.aysor.am/am/news/2022/09/16/> (մուտք՝ 20. 11. 2022), **Ս. Դանիելյան**, Նենսի Փելոսիի այցի հիմնական նպատակը հայերի ձայներն են, <https://168.am/2022/09/17/1766241.html> (մուտք՝ 21.11.2022):

¹⁸ Տե՛ս «Վաշինգտոնում ուշադրությամբ հետևում են Լեռնային Ղարաբաղում ծավալվող իրադարձություններին», <https://www.azatutyun.am/a/30862533.html> (մուտք՝ 28.11.2022):

¹⁹ **Biden J.** Hostilities in Nagorno-Karabakh – Statement by Vice President Joe Biden, <https://joebiden.com/2020/09/27/hostilities-in-nagorno-karabakh-statement-by-vice-president-joe-biden/#> (մուտք՝ 28.11.2022):

Իսկ ինչ վերաբերում է տնտեսական շահերի (հատկապես դրա էներգետիկ բաղադրիչի) ու դրանցից բխող արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունների ձևակերպմանը, ապա այդ գործոնն ավելի քան իշխող է ԱՄՆ արտաքին քաղաքական գերակայություններում: Մասնավորապես, Արցախյան առաջին պատերազմի ավարտից և 1994 թ. հրադադարի համաձայնագրից հետո նավթագազամուղների կառուցումն ու ադրբեջանական նավթի ու գազի պաշարների դեպի եվրոպական էներգետիկ շուկաներ տեղափոխումը դարձան տարածաշրջանում ամերիկյան քաղաքականության հիմնական առաջնահերթությունը²⁰: Կասպյան տարածաշրջանում էներգետիկ դիվանագիտության նպատակով ԱՄՆ պետքարտուղարության կազմում ստեղծվեց նոր դեսպանական պաշտոն, որի քաղաքական նշանակությունն էլ ավելի ընդգծելու համար այդ պաշտոնին նշանակվողները օժտվում էին ընդհուպ նախագահի խորհրդականի կարգավիճակով²¹: Իր հերթին, ինչպես նշում է հնդիկ փորձագետ Փ. Վայշնավը, Ադրբեջանը, լավ գիտակցելով սեփական էներգետիկ ռեսուրսների «դիվանագիտական արժեքը», սկսեց դրանցով «հրապուրել» ամերիկյան էներգետիկ կազմակերպություններին ու կառավարությանը, որոնց գերակայություններում նույնպես Բաքվի հետ հարաբերությունների կառուցման հիմնարար առաջնահերթություն հռչակվեց «էներգետիկ գայթակղման» քաղաքականությունը²²: Այն բանից հետո, երբ ադրբեջանական նավթագազային հատվածի շահագործման մեծ մասն անցավ արևմտյան ընկերություններին, իսկ Ադրբեջանը սկսեց դիրքավորվել որպես ռուսական էներգակիրների այլընտրանքային արտահանման և տարանցման հանգուցակետ, գնալով մեծացավ Բաքվի աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական նշանակությունը: Իսկ արևմտյան քաղաքակրթության հենասյուներ համարվող այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են մարդու իրավունքների հարգման և պաշտպանության, ժողովրդավարության նորմերին համապատասխան հասարակական-քաղաքական հարաբերությունների կազմակերպման սկզբունքները, իրենց տեղը զիջեցին ժառանգական ու ինքնակալական կառավարման միտումներին, էթնիկական հողի վրա ծայր առած ատելության ու հայատյացության պաշտոնական քարոզին, որի գաղափարական հիմնասյուների վրա մեծացավ ադրբեջանական մի ողջ սերունդ: Ընդհանրապես, ինչպես կարծում է ամերիկյան վերլուծաբան Թ. Ֆրիդմենը, որքան բարձր է նավթի գինը էներգակիրների համաշխարհային շուկայում, այնքան

²⁰ Sté u **Rumer E., Sokolsky R., Stronski P.** U.S. Policy Toward The South Caucasus, https://carnegieendowment.org/files/CP_310_Rumer_Sokolsky_Stronski_Caucusus_Final_Web.pdf (մուտք՝ 25.11.2022):

²¹ Sté u նույն տեղը:

²² Sté u **Вайншав П.** Энергетическая карта как основа азербайджано-американских отношений, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/energeticheskaya-karta-kak-osnova-azerbaydzhan-amerikanskikh/> (մուտք՝ 28.11.2022):

թույլ է ժողովրդավարությունը նավթարդյունահանող երկրներում: Իսկ որքան թույլ է ժողովրդավարությունը, այնքան շատ են մարդու իրավունքների, ազատությունների սահմանափակման և բռնապետական կառավարման հակումները²³:

Ադրբեջանն այս օրինաչափության լավագույն օրինակներից է, ինչպես նաև ցուցիչ է այն բանի, որ «նավթ, թե՛ ժողովրդավարություն» դիլեմայի հարցում նույնիսկ զարգացած ժողովրդավարություններն ընտրում են նավթն ու չեն խորշում ակնհայտ ավտորիտար երկրների ու առաջնորդների հետ համագործակցությունից: Հատկապես 2022 թ. ամռանը ԵՄ և Ադրբեջանի միջև ստորագրված նոր գազային համաձայնագիրը բուռն քննադատությունների տեղիք տվեց: Ինչպես հայտնի է, դրան հաջորդեց Ադրբեջանի հերթական ագրեսիան արդեն բուն ՀՀ ինքնիշխան տարածքների նկատմամբ: Եվրոպական խորհրդարանի որոշ պատգամավորներ իրենց արդարացի ձայնը բարձրացրին և հանդես եկան ԵՄ քաղաքականության քննադատությամբ, որը, փաստորեն, հանուն ադրբեջանական գազի պատրաստ է թափելու հայերի «արյունը»²⁴: Քննադատելով ԵՄ դեկլարությանն ու մասնավորապես Ֆրանսիայի ԱԳՆ-ին՝ ֆրանսիացի սենատոր Վ. Բուայեն հայտարարեց. «Հայաստանը մեր արժեքների, մեր քաղաքակրթության ու մշակույթի, մեր հավատալիքների մի մասնիկն է... Հայերը միայն մի բան են խնդրում. ժողովրդի սեփական ճակատագիրը տնօրինելու իրավունք: Ադրբեջանի դեմ սանկցիաներից հրաժարումը հավասարազոր է հայերի էթնիկ գտման ինդուլգենցիայի»²⁵: Սակայն ընդհանուր առմամբ ԵՄ պաշտոնական դիրքորոշումը շարունակում է մնալ Ադրբեջանի հետ վստահելի հարաբերությունների կառուցումն ու համագործակցության խորացումը²⁶: Իսկ միզուցե ժողովրդավարությունը վերջանում է այնտեղ, որտեղով սկսում է հոսել նավթը:

Հակամարտության արժեքային նշանակությունը. ի՞նչ է Արցախը կողմերի համար

Եթե հակամարտությունների արժեքային ընկալման արտածին գործոններին անդրադարձը նպատակաուղղված էր խնդրո առարկայի վերաբերյալ արտաքին դերակատարների մոտեցումների բացահայտմանը, ապա ներածին գործոններն ուղղակիորեն առնչվում են հակամարտության անմիջական կողմերի մոտ ձևավորված և գերիշխող արժեքային նախապատվությունների և դրանց հիմքով քաղաքական ու

²³ Տե՛ս **Friedman Th.** The First Law of Petropolitics, <https://foreignpolicy.com/2009/10/16/the-first-law-of-petropolitics/> (մուտք՝ 01.12.2022):

²⁴ Տե՛ս Վ. Բուայեի էլույթը Ֆրանսիայի սենատում, <https://twitter.com/valerieboyer13/status/1582748286636564481>, (մուտք՝ 01.12.2022):

²⁵ Նույն տեղում:

²⁶ Տե՛ս Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliiev, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_4583

բանակցային դիրքորոշումների կառուցմանը: Բանն այն է, որ Արցախյան կարգավորման համատեքստում կողմերի արժեքային հիմքերի ու «արժեքային սահմանների» վերհանումը թույլ է տալիս պարզել, թե ինչ նշանակություն ունի Արցախը կողմերի համար, և հանուն Արցախի ինչ քայլերի են պատրաստ դիմելու հակամարտության մեջ ներգրավված հիմնական դերակատարները: Թվում է, թե գոնե հայկական հասարակական-քաղաքական դիսկուրսում այս հարցադրման կարիքը չպետք է զգացվեր, քանի որ հայերն այս տարածաշրջանում բնիկ ժողովուրդ են: Մենք՝ հայերս, այստեղ բնակվել ենք հազարամյակներ շարունակ՝ ստեղծելով հին մշակույթ և պատմություն²⁷, որը մեր պատմական հիշողության մեջ ամրագրված է հայրենիքի գաղափարով²⁸: Հատկապես տպավորիչ է Արցախի քրիստոնեական ժառանգությունն ու հայ ժողովրդի հոգևոր-մշակութային կյանքում նրա ունեցած դերը: Քրիստոնեության տարածումը Հայոց աշխարհի արևելյան գավառներում, այդ թվում և Արցախում, սկիզբ է առնում դեռևս I դարից և ուղղակիորեն առնչվում է Թադևոս և Բարդուղիմեոս առաքյալների ու նրանց աշակերտների գործունեությանը: Ինչպես նշում է Վ. Բալայանը, «Ս.Թադևոսի նահատակությունից հետո կիսատ գործը շարունակեցին նրա աշակերտները, որոնցից մեկը՝ Եղիշեն, Երուսաղեմի առաջին հայրապետ Սուրբ Հակոբից ձեռնադրություն ստանալով, քրիստոնեություն է տարածել Արցախում և Ուտիքում»²⁹: Թադևոս առաքյալի աշակերտներից մեկ ուրիշը՝ Դադին, Արցախում քրիստոնեություն է քարոզել և այստեղ էլ նահատակվել, որի մասունքներն ամփոփված են Արցախի քրիստոնեական ժառանգության գլուխգործոցներից մեկում՝ Դադիվանքում³⁰: Հայոց մեծ դարձից հետո Արցախում քրիստոնեության տարածումը նոր շունչ է ստանում: Գրիգոր Լուսավորիչը IV դարում Արցախում հիմնում է եկեղեցիներ, իսկ Մեսրոպ Մաշտոցը հայոց գրերի գյուտից հետո հենց Արցախի Ամարաս վանքում է բացում առաջին դպրանոցներից մեկը³¹: Տպավորիչ է նաև միջնադարյան Հայաստանի հոգևոր-մշակութային կյանքում քրիստոնեական դավանաբանության ամրապնդման ու ազգային-ազատագրական պայքարի առաջնորդման գործում Արցախի դերը՝ հատկապես Գանձասարի կաթողիկոսության հիմնումն ու ընդհուպ XIX դարի 20-ական թվականները ծավալած ակտիվ գործունեությունը:

Իսկ արդեն մեր օրերում, սխալված չենք լինի, էթե պնդենք, որ հայ

²⁷ Տե՛ս **Гамкрелидзе Т., Иванов В.** Индоевропейские языки и индоевропейцы. Тбилиси, 1987:

²⁸ Տե՛ս **Խ. Գալստյան**, Քաղաքական բանակցություններ. տեսություն և պրակտիկա, Եր., 2007, էջ 140:

²⁹ **Վ. Բալայան**, Արցախի պատմություն: Հնադարից մինչև մեր օրերը, Եր., 2002, էջ 58:

³⁰ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 59:

³¹ Տե՛ս Արցախի թեմի համառոտ պատմությունը, <https://artsakhdiocese.am/temi-patmutyun> (մուտք՝ 24.10. 2022)

ժողովրդի նորագույն պատմության ամենալուսավոր, քաջության ու անձնուրացության, հայի հավաքական անպարտելի կերպարի հիշատակության արժանի էջերից է Արցախյան շարժումը, որը, վերաճելով ազգային-ազատագրական պայքարի, վերստին ապացուցեց այս արևի տակ հայ ժողովրդի՝ իր հայրենիքում ազատ ու անկախ ապրելու անխախտ իրավունքը: 1988-ի ազգային-ազատագրական զարթոնքը, խորհրդային ու ադրբեջանական իշխանությունների դեմ մղվող անհավասար գոյակռիվը, ազգային համերաշխությունն ու համախմբվածությունը հանգեցրին Արցախի ազատագրմանն ու հայրենիքի այդ հատվածում անկախ պետականության հռչակմանը: Այդ առումով անժխտելի է շարժման նշանակությունը հայկական երկու հանրապետությունների հռչակման ու կայացման գործում³²:

Միաժամանակ, տեսանելի էր նաև հետանկախության շրջանում Արցախի կարևորության ու արժեքայնության աստիճանական անկումը ինչպես ՀՀ քաղաքական ընտրանու, այնպես էլ հայաստանյան հասարակական գիտակցության շրջանակներում: Բանն այն է, որ հայ ժողովրդին ոգեշնչող Արցախյան շարժման ստեղծարար էներգիան մի կողմից բախվեց խորհրդային և ադրբեջանական ղեկավարության բիրտ ուժին, մյուս կողմից վերածվեց ավերման մոլուցքի ու ինքնատչյացման տենդի: Բիրտ ուժին փառքով դիմակայեցինք, հազարավոր հայորդիների պասիոնար էներգիան պարպվեց մարտի դաշտում՝ վերածվելով հայրենիքի ազատագրման բաղձալի նպատակի: Ներքին մարտահրավերները լիարժեք հաղթահարել չհաջողվեց: Հայաստանի անկախության հռչակումից շատ չանցած՝ շարժումը պառակտվեց: Երբեմնի հավատարիմ զինակիցները հայտնվեցին բարիկադների տարբեր կողմերում, իսկ ՀՀ քաղաքական կյանքում Արցախյան հիմնահարցը բազմիցս դարձավ ներքաղաքական շահարկումների ու լուրջ տարաձայնությունների առարկա: Արդյունքում՝ հանուն իշխանության մղվող ներտեսակային կոշտ պայքար, քաղաքական տասնյակ սպանություններ, սոցիալական ապատիա, զանգվածային անումիայի երեվոյթներ ու անկախ հայրենիքից հեռանալու, օտար ավերում բախտ որոնելու անդառնալի ու չդադարող հոսք: Որպես ծանրագույն հետեվանք՝ հայ հասարակության գիտակցության մեջ ներարկվող թեզերը, թե «Սերգո ջան, լավ չես ապրելու, քանի դեռ Ղարաբաղի հարցը չի լուծվել» (Լ. Տեր-Պետրոսյան, 1997 թ.), «Ադդամը մեր հայրենիքը չէ» (Ս. Սարգսյան 2001 թ.), «ազատագրենք մեր քաղաքը դարաբաղցի տականքներից» (Ն. Փաշինյան, 2008 թ.), սոցիալական որոշ խմբերի մոտ աստիճանաբար ձևավորեցին «Ղարաբաղը բեռ է» մտայնությունը, մինչդեռ 2020 թ. 44-օրյա պատերազմն ու դրան հաջորդած իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ Արցախը ոչ թե «բեռ» էր, այլ Հայաստանի Հանրապետության անվ-

³² Տե՛ս **Խ. Գալստյան**, Փոքր ժողովրդի մեծ երազանքը. Արցախյան շարժումը հայոց ինքնության գոյաբանության համատեքստում // Գիտական Արցախ, 2019, № 1(2), էջ 83:

տանգության առաջնային պատվարը, որի թուլացումը ադրբեջանահայկական դիմակայությունը տեղափոխեց բուն ՀՀ ինքնիշխան տարածքներ և ի ցույց դրեց Ադրբեջանի ու Թուրքիայի աշխարհաքաղաքական նոր նկրտումների իրական ծավալները: Հետևաբար, Արցախի արժեքային նշաձողի բարձրացումն ու դրա հաշվառմամբ՝ ՀՀ ազգային անվտանգության ու բանակցային նոր հայեցակարգի ձևավորումը կենսական և ռազմավարական խորքային նշանակություն ունեն հայկական պետությունների արդյունավետ գործառության համար:

Եթե դիտարկենք Արցախյան հիմնահարցի վերաբերյալ Ադրբեջանի հասարակական-քաղաքական դիսկուրսի տեղաշարժերը, ապա կնկատենք հայկականի ճիշտ հակառակ միտումները: Մասնավորապես, Արցախյան առաջին պատերազմից հետո ադրբեջանական հասարակության շրջանում ձևավորվեց արժեքային նշանակություն ունեցող գաղափարական մի քանի հավատամք, որոնց նպատակն էր հասարակական գիտակցության մակարդակում բարձրացնել Արցախի արժեքային նշանակությունն ու այն դարձնել ազգային ինքնագիտակցության ու ազգային գաղափարին համարժեք մեծություն: Ղարաբաղի տարածքի սրբագործման ու բացարձակ ազգային արժեքի ընկալման փորձերը նկատվում են 2000-ականներից հետո: Օրինակ՝ Ադրբեջանում շատերը դասագրքային են համարում Հ. Ալիևի թևավոր դարձած խոսքերը, որ «առանց Շուշի չկա Ղարաբաղ, իսկ առանց Ղարաբաղ չկա Ադրբեջան»³³: Ուշքի գալով Արցախյան առաջին պատերազմի պարտության վերքերից՝ ադրբեջանցիներն աստիճանաբար սկսեցին ձևավորել նոր ազգային գաղափար, որը կառուցված էր Լեռնային Ղարաբաղի և հարակից տարածքների ամեն գնով վերադարձի թեզի վրա: Իսկ դրա համար հարկավոր էր ադրբեջանցիների հասարակական գիտակցության մեջ ներարկել այդ տարածքների «սակրալ» նշանակության ու արժեքային կարևորության մասին պնդումները: Մասնավորապես, Ադրբեջանի նախկին արտգործնախարար Վ. Գուլիևի կարծիքով՝ «Ղարաբաղը սրբազան հող է, որտեղ ձևավորվել է ադրբեջանական ժողովրդի ազգային ոգին»³⁴: Իսկ Շուշին նրանց համար նույնն է, ինչ Մցխեթը վրացիների կամ Կիոտոն ճապոնացիների համար³⁵: Անկասկած, հակամարտության խնդրո առարկայի ադրբեջանական ընկալումների բարձրակետը կարելի է համարել 2021 թ. հունիսի 15-ին Թուրքիայի և Ադրբեջանի միջև ստորագրված Շուշիի հռչակագիրը, ո-

---

³³ Ильхам Алиев вспоминает слова Гейдара Алиева: "Без Шуши нет Карабах...", <https://az.sputniknews.ru/20210509/Ikham-Aliev-vspominaet-slova-Geydara-Alieva-Bez-Shushi-net-Karabakha-426918367.html> (մուտք՝ 02.12.2022):

³⁴ Гулиев В. Карабах - священная земля, где сформировался национальный дух азербайджанского народа, https://azertag.az/ru/xeber/Karabahsvyashchennaya_zemlya_gde_sformirovalsya_nacionalnyi_duh_azerbaidzhanskogo_naroda-1656455 (մուտք՝ 09.11.2022):

³⁵ St'u Pzhev III. Шуша - это как Мичета для Грузии или Киото для Японии, <https://jam-news.net/ru/почему-шуши-шуша-важен-для-азербайджана> (մուտք՝ 10.11.2022):

րում Շուշին հռչակվում է որպես ողջ թուրքական աշխարհի և մասնավորապես Ադրբեջանի մշակույթի հնագույն բնօրրան³⁶:

Հետևաբար, եթե ադրբեջանական հասարակությունը երկար տարիներ դաստիարակվել է Հ. Ալիևի՝ Արցախին վերաբերող և իրենց արժեքային նախապատվություններն արտացոլող թևավոր խոսքերով, ապա մեզ համար էլ որպես արժեքային բարձր նշանակության պատգամ-ուղերձ պետք է լինի Մոնթեի հայտնի խոսքերը. «Եթե կորցնենք Արցախը, ապա կշրջենք հայ ժողովրդի պատմության վերջին էջը»: Արցախյան կարգավորման բանակցային նոր հայեցակարգի հիմքում պետք է դնել Արցախի՝ որպես հայ ժողովրդի համար բացարձակ արժեքի ու սրբազործված հայրենիքի գաղափարը, որը համարժեք է հետևյալ բանաձևումին. Արցախ-Հայաստան՝ հայության բնօրրան: Արցախին պետք է մոտենալ, Արցախը պետք է ընկալել որպես «հայկական նոր Երուսաղեմ»: Միայն արժեքային նման բարձր նշաձողի դեպքում է հնարավոր համախմբել հայության կենսական ներուժն ու այն նորից ուղորդել Արցախյան հիմնահարցի վերջնական ու արդարացի կարգավորմանը հասնելուն:

ХАЧИК ГАЛСТЯН – *Новая переговорная концепция урегулирования арцахского вопроса: ценности решают все.* – В рамках статьи обсуждается региональный статус-кво, сформированный после последней крупномасштабной военной агрессии Азербайджана против Арцаха и Армении, а также его влияние на урегулирование арцахского конфликта. Основная цель исследования - выявить ценностное значение Арцаха, показать эволюцию ценностных трансформаций понимания сути конфликта в общественно-политических дискурсах Азербайджана и Армении. В статье обосновывается тезис о том, что ценности имеют решающее значение в формировании переговорных концепций в контексте урегулирования конфликтов. При этом в основу переговоров стороны, как правило, выдвигают определенные ценности, и у них формируются разные ценностные предпочтения по отношению к самому предмету конфликта. В частности, показано, что после победоносного окончания первой Арцахской войны в общественно-политическом дискурсе армянского общества наметились тенденции снижения значения Арцаха. В то же время, наоборот, среди азербайджанской общественности ценностная планка восприятия конфликта ощутимо выросла. Автор выдвигает идею, согласно которой для полноценного и эффективного функционирования проекта армянской государственности необходимо вновь поднять ценностное значение Арцаха. Данный вопрос имеет глубокое жизненно важное значение как с точки зрения реализации новой стратегии национальной безопасности РА, так и формирования соответствующей переговорной концепции в деле урегулирования Арцахского конфликта.

Ключевые слова: *Арцахский конфликт, послевоенный статус-кво, переговорная концепция, «ценностные границы», «пограничные ценности»*

ԽՈՒՄԱՆԻՍԻԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԳՐՈՒՄԻ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ ՀԻՄՔԵՐԸ: *Նոր Մոտեի վերաբերող հայկական նշանակալից հայտնի խոսքերը:*

---

³⁶ Տե՛ս Սևակի Մուսիսյանի՝ «Պատմությունը և իրենց արժեքային նախապատվություններն արտացոլող թևավոր խոսքերը» հոդվածը, <https://www.trend.az/azerbaijan/politics/3440708.html>

formed after the last large-scale military aggression of Azerbaijan against Artsakh and Armenia, as well as its impact on the settlement of the Artsakh conflict. The main goal of the study is to reveal the value significance of Artsakh for the main actors of the conflict and to demonstrate the evolution of value transformations in understanding the essence of the conflict in the socio-political discourses of Azerbaijan and Armenia. The author substantiates the hypothesis that values have a decisive importance in forming negotiation positions in the context of conflict resolution. Furthermore, negotiating parties not only base negotiations on certain values but also form different value preferences concerning the subject of the conflict. In particular, it is shown that after the victory in the first Artsakh war there were tendencies to reduce the importance of Artsakh in the socio-political discourse of Armenian society. On the contrary, the value level of perception of the conflict has significantly increased among the Azerbaijani public. The author puts forward the notion that for the full and effective functioning of the project of Armenian statehood, it is necessary to once again raise the value of Artsakh. This issue is vital for implementing the new national security strategy and establishing an appropriate negotiating concept in the resolution of the Artsakh conflict.

Key words: *Artsakh conflict, post-war status-quo, negotiation concept, "value red lines", "border values"*